

ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ για ένα σύγχρονο
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ και ΚΟΜΜΑ

Τα κοινωνικά αδιέξοδα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και η εργατική απάντηση

Εισηγήση του Άλκη Σιούλα, άνεργου, νέου αρχιτέκτονα, στην ημερίδα εργασίας της Πρωτοβουλίας για σύγχρονο Κομμουνιστικό Πρόγραμμα και Κόμμα, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα τη Δευτέρα 18 Ιουλίου 2022

Πριν συζητήσουμε για την αναγκαιότητα της αντικαπιταλιστικής επανάστασης με κομμουνιστική κατεύθυνση, το κοινωνικό και πολιτικό της υποκείμενο, την αναγκαία οργάνωση και συνείδηση, την ταχτική που ξεκινάει από τη σημερινή ασφυκτική ηγεμονία του κεφαλαίου μέχρι την επανάσταση, πρέπει να δούμε το ίδιο το περιεχόμενο του μετασχηματισμού από την καπιταλιστική κοινωνία στην κομμουνιστική. **Γιατί η υπέρβαση του καπιταλισμού δεν μπορεί παρά να είναι επαναστατική;** Πού μοιάζει και πού διαφέρει από προηγούμενους κοινωνικούς μετασχηματισμούς;

Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης, ας εξετάσουμε για παράδειγμα, το πέρασμα από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής αναπτύσσονταν για αιώνες στο εσωτερικό της φεουδαρχίας. Η ίδια η μορφή του πλεονάσματος που αποσπούσαν οι φεουδάρχες από τους δουλοπάροικους μετατράπηκε από την «αγγαρεία»-καταναγκαστική εργασία στα κτήματα του γαιοκτήμονα- σε εισφορά σε είδος αρχικά και σε εισφορά σε χρήμα στη συνέχεια. Αν η μορφή της αγγαρείας ήταν τυπική για τη φεουδαρχία, καθώς αντανάκλασε τις σχέσεις καταναγκασμού και προσωπικής εξάρτησης, η εγχρήμητη μορφή ήδη παρέπεμπε στη καπιταλιστική γαιοπρόσοδο. Από τον 13ο αιώνα σε ολόκληρους κλάδους στην Ευρώπη (υφαντουργία-ιματισμός, μεταλλουργία, ναυπήγηση πλοίων) η παραγωγή γινόταν κάτω με το verlagssystem, δηλαδή ένα σύστημα όπου ο έμπορος (verleger) παρείχε την πρώτη ύλη στον τεχνίτη ή στην τεχνίτρια στην οικοτεχνία και ένα μέρος της αμοιβής με το υπόλοιπο να δίνεται με την παράδοση του προϊόντος. Πρόκειται για μια πρώιμη μορφή εργασίας με το κομμάτι όπου ο έμπορος ήταν στην πράξη ο εργοδότης και οι εργαζόμενοι/ες μισθωτοί.

Δίπλα στους τυπικούς για τη φεουδαρχία ευγενείς γαιοκτήμονες που θεωρούσαν ταπεινωτική οποιαδήποτε επαγγελματική ασχολία εκτός από τη χρήση των όπλων και τον πόλεμο εμφανίζονταν νέες κατηγορίες όπως οι ευγενείς πατρίκιοι στις πόλεις ή οι ευγενείς της εσθίας (noblesse de robe) που ασκούσαν

κυρίως διοικητικά κρατικά καθήκοντα στην υπηρεσία των μοναρχών. Και οι γαιοκτήμονες όμως που περιφρονούσαν αυτές τις κατηγορίες «νεοευγενών», όλο και περισσότερο προσανατόλιζαν την αγροτική παραγωγή για το εμπόριο με σκοπό τη συσσώρευση χρήματος. Στον άλλο πόλο της κοινωνίας ολοένα και πλήθαιναν οι ελεύθεροι εργάτες, ελεύθεροι από φεουδαρχικά δεσμά εξάρτησης και ελεύθεροι από μέσα διαβίωσης που στριμώχνονταν στην αναζήτηση εργασίας. Μια στατιστική του 1698 για την περιφέρεια της Ορλεάνης στη Γαλλία δείχνει ότι ανάμεσα στους ανθρώπους του μόχθου πάνω από το μισό ήταν μισθωτοί. (Braudel)

Αιώνες πριν από τη βιομηχανική επανάσταση, στο τέλος του 18ου αιώνα οι εμπορευματοχρηματικές σχέσεις και ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής αναπτύσσονταν είτε αυτοτελώς, είτε αστικοποιώντας τις ίδιες τις φεουδαρχικές σχέσεις και τάξεις. Η ολοκλήρωση του καπιταλισμού σαν οικονομικό και κοινωνικό σύστημα με τις παραγωγικές δυνάμεις, το κράτος και τους θεσμούς που του ταιριάζουν έγινε με πολλούς τρόπους. Αλλού έγιναν επαναστάσεις «που συγκλόνισαν τον κόσμο», με πιο χαρακτηριστική **τη γαλλική του 1789**, αλλού το πέρασμα στον καπιταλισμό σφραγίστηκε από αλλαγές από τα πάνω (Γερμανία, Ιαπωνία).

Το πέρασμα από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό θα ήταν αδύνατο, δεν μπορεί παρά να βασίζεται επίσης στην υλική και οικονομική πραγματικότητα. Όπως γράφει ο Ένγκελς, *«το πέρασμα αυτό, όπως και κάθε άλλη κοινωνική πρόοδος, μπορεί να γίνει όχι με την κατανόηση ότι η ύπαρξη των τάξεων αντιφάσκει στη δικαιοσύνη, την ισότητα κτλ. όχι με την απλή επιθυμία της κατάργησης των τάξεων, αλλά με ορισμένους νέους οικονομικούς όρους»*. Όπως λέγεται στο **Μανιφέστο** οι κομμουνιστές *«δεν στηρίζονται με κανένα τρόπο σε ιδέες ή αρχές που επινοήθηκαν ή ανακαλύφθηκαν από τον έναν ή τον άλλο αναμορφωτή του κόσμου»*.

Ο Μαρξ κάνοντας απολογισμό της Παρισινή Κομμούνιας στον **Εμφύλιο Πόλεμο στη Γαλλία** γράφει:

«Οι εργαζόμενοι δεν περίμεναν θαύματα από την Κομμούνια. Δεν έχουν στο μυαλό τους ουτοπίες έτοιμες για να θεσπίσουν με λαϊκά διατάγματα. Γνωρίζουν καλά ότι για να πραγματοποιήσουν τη χειραφέτησή τους και ταυτόχρονα την ευγενέστερη μορφή, προς την οποία η σημερινή κοινωνία κατευθύνεται από τις ίδιες της τις οικονομικές δυνάμεις, θα έχουν να περάσουν από μακρούς αγώνες κι από μια ολόκληρη σειρά ιστορικών προόδων, που θα μεταμορφώσουν τις συνθήκες και τους ανθρώπους. Δεν έχουν να πραγματοποιήσουν ένα ιδανικό, αλλά να βγάλουν στο φως τα στοιχεία της νέας κοινωνίας που η ίδια η παλιά αστική κοινωνία κρύβει μέσα της».

Ποια είναι αυτά τα στοιχεία της νέας κοινωνίας που κρύβονται στην παλιά; **Οι αντιφάσεις που ενδημούν στη διευρυμένη εμπορευματική παραγωγή και στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής είναι ισάριθμες νάρκες στα θεμέλιά του**. Ο ίδιος ο καπιταλισμός προσπαθεί να τις αμβλύνει. Αναφέρουμε εδώ επιγραμματικά την αντίθεση ανάμεσα στη συλλογική κοινωνική εργασία και συνεργασία χιλιάδων εργαζομένων για την παραγωγή (π.χ. ενός αυτοκινήτου ή κινητού τηλεφώνου) και τον ατομικό εμπορευματικό χαρακτήρα της ιδιοποίησης των αποτελεσμάτων της. Αυτό εκφράζεται στην αντίθεση ανάμεσα στον ορθολογισμό που επικρατεί στο χώρο παραγωγής και στον ανορθολογισμό στην ανταλλαγή και διανομή. Οι αντιφάσεις ανάμεσα στις σύγχρονες δυνατότητες για λιγότερη εργασία, πιο ξεκούραστη και με περισσότερο ενδιαφέρον από τη μια και στην απαίτηση του κεφαλαίου για εργασία χωρίς ωράρια και όρια ηλικίας από την άλλη, όπως και ανάμεσα στον υπέρμετρο πλούτο που παράγεται και στην αυξανόμενη φτώχεια δεν αφορούν μόνο σε ζητήματα αξιών, δικαιοσύνης και ισότητας, αλλά ναρκοθετούν και την ίδια την καπιταλιστική ανάπτυξη και κερδοφορία. Ο αυξανόμενος ρόλος του κράτους στην οικονομία και ο κρατικός προγραμματισμός, είτε με μεγάλο δημόσιο τομέα είτε όχι, ιδίως σε περιόδους κρίσης **τι άλλο δείχνει εκτός από την αδυναμία της ελεύθερης αγοράς και του**

κεφαλαίου καθαυτών να διασφαλίζουν την κοινωνική αναπαραγωγή.

Ωστόσο, εδώ «τα στοιχεία της νέας κοινωνίας μέσα στην παλιά» δεν είναι κομμουνιστικές, έστω και ανολοκλήρωτες, παραγωγικές σχέσεις, είναι οι αντιφάσεις και τα αδιέξοδα της παλιάς κοινωνίας, οι «νάρκες» όπως και οι υλικές και κοινωνικές προϋποθέσεις και δυνατότητες για τη νέα. Οι τελευταίες όχι μόνο δεν είναι ο κομμουνισμός στο σήμερα, αλλά συχνά αποβαίνουν σε βάρος της εργατικής τάξης και της κοινωνίας· οι επιστημονικοτεχνικές πρόοδοι αυξάνουν την ανεργία και καταστρέφουν το περιβάλλον ενώ παράγονται πληθώρα άχρηστων έως και βλαβερών εμπορευμάτων, η κρατική παρέμβαση μπαίνει στην υπηρεσία του κεφαλαίου για τη διασφάλιση των γενικών όρων αναπαραγωγής του.

Με λίγα λόγια τα στοιχεία που παραπέμπουν στη νέα κοινωνία είναι υπαρκτά αλλά για να τα δει κανείς πρέπει να τα αναζητά, **είναι οδοδείκτες προς τον κομμουνισμό αρκεί να κατευθύνεται ήδη προς τα κει.** Ενώ **στις προηγούμενες μεταβάσεις ήταν δυνατός ο σταδιακός μετασχηματισμός της παλιάς κυρίαρχης τάξης στη νέα, τώρα έχουμε να κάνουμε με την κατάργηση των ταξικών προνομίων που προκύπτουν από την ιδιοκτησία και την εκμετάλλευση. Ενώ στο πέρασμα από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό η αστική κρατική εξουσία ερχόταν συχνά σαν επιστέγασμα της επικράτησης των αστικών παραγωγικών σχέσεων στην οικονομία, η ανατροπή του αστικού κράτους είναι αναγκαία για την έναρξη των κομμουνιστικών μετασχηματισμών στην παραγωγική βάση της κοινωνίας.**

Δεν έχουν λείψει οι προσπάθειες να «ξεγελαστεί» η καπιταλιστική ιδιοκτησία και οικονομία. Τα φαλανστήρια -οι σοσιαλιστικές αποικίες που ευαγγελιζόταν ο Σαρλ Φουριέ, η τράπεζα ανταλλαγών που πρότεινε ο Π. Ζ. Προυντόν, κομμουνιστικές κοινότητες στις εσχατιές του κόσμου, η οργάνωση παραγωγικών και καταναλωτικών συνεταιρισμών και τα «χαρτονομίσματα εργασίας» από το Ρόμπερτ Όουεν, τα «εθνικά εργαστήρια» (ateliers nationaux) του Λουί Μπλαν το 1848 στο Παρίσι ήταν οι πρώιμες απόπειρες υπέρβασης του κεφαλαίου χωρίς επαναστατική κατάργηση της ιδιοκτησίας του. Και σήμερα η ήττα του κομμουνιστικού επαναστατικού κινήματος έχει φέρει στην επιφάνεια αντιλήψεις που υποστηρίζουν το ξεπέρασμα του καπιταλισμού με πειράματα αυτοδιαχείρισης, αλληλέγγυας συνεταιριστικής οικονομίας, ανταλλαγής χωρίς χρήμα, αποεμπορευματοποιημένων ζωνών κ.ά. Ανεξάρτητα από οποιεσδήποτε καλές προθέσεις όμως, τα πιο βασικά αγαθά που έχει ανάγκη ένας άνθρωπος σήμερα απαιτούν μέσα παραγωγής και οργάνωσης σε πανεθνική ή και διεθνή κλίμακα. Αν ήταν αδιέξοδες τέτοιες προσπάθειες το 19ο αιώνα σήμερα είναι πολύ περισσότερο καθώς η κρατική και πιστωτική στήριξη είναι πιο αναγκαία από ποτέ.

Το αστικό κράτος προστατεύει σαν κόρη οφθαλμού, με κάθε μέσο, την καπιταλιστική ιδιοκτησία. Χωρίς την κατάργησή της αυτοί οι πειραματισμοί είναι καταδικασμένοι να φυτοζωούν στα διάκενα της οργανωμένης από το κεφάλαιο παραγωγής με περισσότερο συμβολικό χαρακτήρα. Τότε και τώρα -όσο ριζοσπαστισμό, ανιδιοτέλεια και αγνές προθέσεις κι αν περιέχουν- αυτές οι νησίδες, **χωρίς τη συνολική ανατροπή της αστικής κοινωνίας και του κράτους της, είναι καταδικασμένες να πνιγούν στην καπιταλιστική θάλασσα.**

Έγραψε ο Κ. Μαρξ για τη δράση του γαλλικού προλεταριάτου μετά την ήττα της εξέγερσης στο Παρίσι τον Ιούνιο του 1848:

«Εν μέρει στρέφεται σε δογματικά πειράματα, σε τράπεζες συναλλαγών και σε εργατικούς συνεταιρισμούς, δηλαδή σε ένα κίνημα με το οποίο αποφεύγει να ανατρέψει τον παλαιό κόσμο με τα δικά του μεγάλα συνολικά μέσα, ενώ πολύ περισσότερο επιδιώκει να επιτύχει τη λύτρωσή του πίσω από τις πλάτες της κοινωνίας, με ιδιωτικό τρόπο, εντός των περιορισμένων όρων ύπαρξής του, και συνεπώς αποτυγχάνει αναγκαστικά».

Αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για την επαναστατική τακτική, όταν αυτά τα μέσα γίνονται σκοπός και χάνεται η σημασία της διαφορετικής τακτικής, που πρέπει να έχει η εργατική τάξη όταν είναι κυριαρχούμενη από την αστική τάξη από όταν έχει την εξουσία.

Ωστόσο, στην όξυνση της ταξικής πάλης, οι μορφές αντίστασης και αντεπίθεσης, που γεννούνται μέσα από την καπιταλιστική πραγματικότητα, αποτελούν διαλεκτικά το αποτέλεσμα και την αιτία της ωρίμανσης της συνείδησης της τάξης και ταυτόχρονα της δύναμής της. Οι διάφορες μορφές της, πρέπει να δυναμώνουν ως εργαλεία της τάξης στην προσπάθεια απελευθέρωσής της, και όχι ως τελικός στόχος.

Μορφές αυτοργάνωσης στην παραγωγή, όπως οι συνεταιρισμοί ή τα αυτοδιαχειριζόμενα εργοστάσια, αποτελούν μέσα στην καπιταλιστική οικονομία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η **Ρόζα Λούξενμπουργκ** στο βιβλίο της **Κοινωνική Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση**, «*μια μικρογραφία κοινωνικοποιημένης παραγωγής μέσα σε συνθήκες καπιταλιστικής ανταλλαγής*». Ωστόσο, μέσα στην καπιταλιστική οικονομία κυριαρχεί η ανταλλαγή πάνω στην παραγωγή και λόγω του ανταγωνισμού, δημιουργεί μόνιμα συνθήκες εκμετάλλευσης, δηλαδή τα συμφέροντα του κεφαλαίου κυριαρχούν στη διαδικασία της παραγωγής, σε σημείο να αποτελούν όρο ύπαρξης της επιχείρησης. Οδηγεί στην εντατικοποίηση της εργασίας, να συντομεύει ή να παρατείνεται, να προσλαμβάνει ή να διώχνει προσωπικό ανάλογα με τις ανάγκες τις αγοράς. Εμφανίζονται δηλαδή όλες οι μεθόδους που κάνουν μια καπιταλιστική επιχείρηση ανταγωνίσιμη. Οι εργάτες του συνεταιρισμού βρίσκονται σε μια αντιφατική θέση να διοικούν τους εαυτού τους με όλο τον απαραίτητο αυταρχισμό που θα είχε ένας καπιταλιστής επιχειρηματίας ,αφού προσδιορίζονται από την ίδια αναγκαιότητα.

Η αναγκαιότητα της ανατροπής της αστικής εξουσίας προκύπτει και για έναν άλλο λόγο. Η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής δεν είναι το μόνο που πρέπει να ξεπεραστεί. Η εκτεταμένη εμπορευματική παραγωγή -όπου ο κοινωνικός χαρακτήρας των προϊόντων εμφανίζεται σαν τυχαίες σχέσεις μεταξύ πραγμάτων και η αξία χρήσης κυριαρχείται από την ανταλλακτική αξία- παράγει εκτός από προϊόντα, αποξένωση, ιδιοτέλεια, σπατάλη και τελικά ανισότητες και εκμετάλλευση. **Η εμπορευματική παραγωγή ανήκει στην ανθρώπινη προϊστορία όπου οι συνθήκες κυριαρχούν πάνω στους ανθρώπους**, κάθε βήμα προς την υπέρβασή της σημαίνει τον συνειδητό ανθρώπινο κοινωνικό έλεγχο πάνω στο τι, πόσο και πως παράγεται καθώς δεν μπορεί να αφήνεται κάτι τέτοιο να καθορίζεται από τις τυφλές δυνάμεις της αγοράς. Ακόμα και στον καπιταλισμό η ύπαρξη δημόσιων κοινωνικών αγαθών συνδέεται με την κρατική παρέμβαση που ελέγχει, περιορίζει ή και καταργεί σε κάποιο βαθμό και σε κάποιους τομείς τους νόμους της εμπορευματικής οικονομίας.

Ένας από τους βασικούς νόμους της διαλεκτικής είναι η άρνηση της άρνησης. Στις μορφές των συνεταιρισμών ή των αυτοδιαχειριζόμενων εργοστασίων, ενώ η άρνηση υπάρχει μερικώς, δεν ολοκληρώνεται χωρίς τον συνολικό έλεγχο της παραγωγής. Η καπιταλιστική κοινωνία αποτελεί και την πρώτη ταξική κοινωνία που δεν στηρίζεται σε 'αποκτημένα δικαιώματα', δουλοκτησία, φεουδαρχία αλλά **σε εμπράγματα οικονομικές σχέσεις** και δεν διαφαίνεται στο νομικό σύστημα εύκολα μια νομική φόρμουλα για την παρούσα ταξική κυριαρχία. Το ξεπέρασμά τους δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με την ολοκλήρωση της κατάκτησης του μηχανισμού που την δημιουργεί και προστατεύει με κάθε μέσω, ιδεολογικό και κατασταλτικό, το αστικό κράτος. Ωστόσο, το φαινόμενο της επανάστασης, αποτελεί το ίδιο την κορύφωση της ταξικής πάλης με χαρακτηριστικό την ωρίμανση των δυνάμεων και της συνείδησης της εργατικής τάξης μέχρι το σημείο διεκδίκησης της εξουσίας από την αστική. Διαμορφώνει έτσι μια μεταβατική περίοδο ριζικών μετασχηματισμών που ολοκληρώνονται στον κομμουνισμό.

Η κατοχύρωση της κοινοκτημοσύνης, της συλλογικής ιδιοκτησίας των ελεύθερα συνεταιριζόμενων παραγωγών στις παραγωγικές μονάδες και στους πλουτοπαραγωγικούς πόρους της γης. Οι μορφές που θα πάρει η συλλογική ιδιοκτησία ποικίλουν, αλλά ο κορμός τους δεν μπορεί παρά να είναι υπό πανκοινωνική ιδιοκτησία και σχεδιασμό, που θα ολοκληρώνει την επωφελούς συνεργασία τους. Έτσι ολοκληρώνονται και οι διάφορες μορφές παραγωγής που μπορεί να αναπτυχθούν στο υπάρχον σύστημα αλλά

διαστρέφονται από αυτό αν δεν ανατραπεί. Μόνο μέσω της χειραφετητικής φύσης του παραγόμενου προϊόντος, δηλαδή της κυριάρχησης της αξίας χρήσης και όχι της ανταλλακτικής.

Το πέρασμα από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό-κομμουνισμό σημαίνει ολομέτωπη επίθεση και στην ατομική ιδιοκτησία πρώτα απ' όλα και στην γενικευμένη εμπορευματική παραγωγή παράλληλα. Κάτι τέτοιο απαιτεί **μιαν άλλη πολιτική εξουσία -την εργατική- στην αρχή και όχι στο τέλος του περάσματος. Ο επαναστατικός δρόμος για αυτό το πέρασμα δεν είναι μια ιδεοληψία της κομμουνιστικής αριστεράς ή μια εμμονή σε ένδοξες αλλά ξεπερασμένες τακτικές του παρελθόντος** αλλά αναγκαίος δρόμος για την υπέρβαση του καπιταλισμού. Εξάλλου, σήμερα, περισσότερο από ποτέ, οι εργατικές ανάγκες -ακόμη και οι στοιχειώδεις- μπορούν να ικανοποιηθούν μόνο με το όπλο του «μαζικού εκβιασμού» και της ανατρεπτικής πάλης.

Άλκης Σιούλας, 18/7/2022